

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

Баходирова Махлиё Бахромбек қизи

Урганч Давлат Университети

Хорижий филология факультети талабаси

Ўразбоева Шахло Музаффар қизи

Урганч Давлат Университети

Хорижий филология факультети талабаси

ЧЕТ ТИЛИ ЎҚИТИШНИНГ БОШҚА ФАНЛАР БИЛАН АЛОҚАСИ

Аннотация: *Ушбу мақолада чет тили ўқитиш жараёнида тилни бошқа фанлар билан алоқаси ва шу бошқа фанларга қай тарзда боғлаб ўргатиш ҳақида батафсил маълумот берилган.*

Калит сўзлар: *Тил, тилшунослик, психология, педагогика, методика, коммуникатив компетенция.*

Нутқда тил бирликлари коммуникатив вазифасни бажаради. Бу ўринда тил ва нутқ тушунчасини фарқлаш муҳимдир. Замонавий тилшуносликда тил деганда ижтимоий аҳамиятга эга бўлган коммуникатив шифрни ёки жамият аъзолари онгида мустаҳкамланган бу коддан фойдаланиш ҳақидаги қоидалар тушунилади. Бошқача қилиб айтганда, тил бу алоқа учун зарур ва етарли бўлган тил воситалари тизими ва улардан фойдаланиш қоидаларидан иборатдир. Нутқ эса, тил тизимининг маълум нутқ ҳаракатларида ифодаланишидир, яъни у алоқа жараёнини ҳам, шу жараён маҳсули бўлган матнларни ҳам ўз ичига олади.

Тилдан амалий фойдаланиш учун, яъни нутқни ўзлаштириш учун тил воситалари ва улардан фойдаланиш қоидаларинигина билиш эмас, балки уларни нутқий ҳаракатларда автоматик равишда қўллашни билиш зарур. Юқоридагилардан ўқитиш жараёнида фақат тил воситаларини эсда сақлаш ва уларни қўллаш малакасинигина мустаҳкамлашни кўзда тутмай, муомалада машқ қилиш, яъни нутқий ҳаракатларни амалга ошириш ҳам ҳисобга олиниши керак деган хулосага келиш мумкин.

Тил бирликлари ҳисобланган фонемалар, морфемалар, сўзлар ва ҳ.к.ларни ўзлаштириш жараёнини таъминлаш учун уларнинг ўзига хос хусусиятларини билиш керак. Бундай материал тилшуносликдан олинади.

Кейинги пайтларда структурал тилшуносликнинг ривожланишида моделлаштириш масалаларига катта эътибор берилди. Бу чет тиллар ўқитиш методикасида типовой гаплар, нутқ намуналари, нутқ қолиплари каби янги йўналишлар пайдо бўлишига ёрдам берди. Турли лексика ва турли грамматик шаклларга эга бўлган гаплардан фойдаланиш, шу асосда нутқ механизмини шакллантириш усуллари ишлаб чиқилди. Нутқ намунаси асосида оғзаки нутқни шакллантириш ва ривожлантириш методикаси ишлаб чиқилди. Бундай намуналар

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

Ўқишни эгаллаш учун ўрганиладиган тил воситаларининг мажмуасини белгилайди ва нотаниш материалнинг киритилиши қай даражада мумкинлигини аниқлайди. XX асрнинг 80-йиллари тилшуносликда коммуникатив тилшунослик мустақил илмий изланиш йўналиши сифатида ажралиб чиқди. Тилшуносликнинг бу йўналиши матн назариясининг яратилиши ва ривожланишига ёрдам берди.

Тилшунослик таълимнинг умумий методик тушунчаларини шаклланишига муҳим таъсир кўрсатади. Жумладан, чет тили ўқитиш методикасида коммуникатив йўналиш шаклланишига ёрдам берди.

Чет тили ўқитишдаги коммуникатив йўналиш ўқувчиларга мулокат вазиятга мос равишда суҳбатга қатнашиш йўллари ўргатади, коммуникатив компетенциясини - салоҳиятини, тил воситаларидан керакли вазиятларда фойдалана олишда омилкорлик лъобилиятларини шаклланишига олиб келади. Чет тиллар ньўитиш методикаси психология фани билан яъин алоқада ривожланади. Бу алоқа методикага чет тиллар ўқитишнинг психологик асосларини белгилаш ва шу асосда ўз метод, усул ва принципларини ишлаб чиқишга ёрдам беради. Чет тили ўқитиш методикаси ўқувчиларни чет тилидаги нутқ фаолиятига, яъни коммуникацияга ўргатар экан, у бу борада нутқ психологияси фанининг ютуқларига таянади. Масалан, оғзаки ва ёзма нутқни шакллантиришда психологик нуктаи назаридан оғзаки нутқ ёзма нутққа қараганда осон ўзлаштирилиши аниқланган. Шунинг учун методика оғзаки нутқни олдин ва шу асосда ёзма нутққа ўргатиш принципини илгари суради.

Чет тиллар ўқитиш методикаси учун тафаккур, хотира, идрок каби психологик жараёнларни, билим, кўникма, малака, каби психологик тушунчаларни англаш муҳимдир. Чунки муайян тилга оид кўникма ва малакаларни шакллантирмасдан нутқ фаолиятига ўргатиб бўлмайди.

Психологик тадқиқотлардан маълум бўлишича ўқувчилар она тили, рус тилидан ўзлаштирган билим, кўникма ва малакаларини чет тилини ўрганиш жараёнига кўчириши мумкин. Бироқ бу кўчириш салбий ва ижобий оқибатларга олиб келиши мумкин. Талабалар таълимнинг иккинчи босқичида ўрганиладиган педагогика фан сифатида тарбия назарияси ва ўқитиш назарияси-дидактикадан иборатдир. Тарбия ва дидактика чет тили ўқитиш методикаси учун ҳам таълим-тарбия жараёнини қонуниятларини ўргатувчи муҳим манба ҳисобланади. Чет тилар ўқитиш методикаси дидактика сингари ўқув-тарбия жараёнини ўрганади. Улар ўртасидаги фарқ шундан иборатки, дидактика бу жараёни яхлит ўрганса, методика маълум бир ўқув предметига нисбатан тадқиқ қилади, ўрганади. Бу нарса дидактика билан боғлиқликнинг ва дидактик принципларнинг ўзига хос томонларини белгилайди.

Ҳар қандай фанни ўргатишда ўқитувчи учун асосий йўл-йўриқлар бўлиб дидактик ва педагогик принциплар хизмат қилади. Ўқув жараёнининг мазмунини, ташкилий шакллари, методларини, таълим-тарбиянинг умумий мақсадларини белгиловчи қонуниятларга умумдидактик принциплар деб аталади. Чет тили

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

Ўқитишнинг педагогик асосини ташкил қилувчи умумдидактик принциплар қуйидагилардир: таълимниг илмийлик пинципи, унинг тарбиявий характерга эга эканлиги, таълимдаги онглилик, фаоллик, кўрсатмалилик, тизимлилик ва изчиллик, билимларни пухта ўзлаштиришлик, таълим ва тарбиянинг бирлиги, ўқитишда ўқувчиларнинг индивидуал хусусиятларини ҳисобга олиш принциплари.

Юқорида санаб ўтилган барча дидактик принциплар, шубҳасиз, чет тили ўқитишнинг асосини ташкил қилади. Методика бу принципларга асосланиб таълим-тарбия жараёнини ташкил қилади, бошқаради, ўзининг методик принципларини яратади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Елухина Н. В., Тихомирова Е. В. Контроль устного неофициального общения на иностранном языке. ИЯШ, 1998, №2, с. 14.
2. Контроль речевых умений в обучении иностранным языкам. под ред. Проф. В. С. Цетлин. – М:1970.